

ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ 2006
ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΕΜΠΤΗ 1 ΙΟΥΝΙΟΥ 2006
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

Διδαγμένο κείμενο
Αριστοτέλους *Πολιτικά* Θ' 2.1-4

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν· τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. Οὐ γὰρ ταῦτ' ἅπαντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ φανερόν· πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος· ἔκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἢ σκέψις καὶ δῆλον οὐδὲν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττὰ (πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτὰς τινες)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς). Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσῃ τὸν μετέχοντα μὴ βάνανυσον. Βάνανυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν διάνοιαν.

A. Από το κείμενο που σας δίνεται, να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το απόσπασμα: «ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον ... ἄσκησιν αὐτῆς».

Μονάδες 10

B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων.

B1. «τίς δ' ἔσται ... ἄσκησιν αὐτῆς»: Ποια ερωτήματα θέτει ο Αριστοτέλης ως προς τους στόχους της παιδείας, και πῶς ανταποκρίνεται σε αυτά η «ἐμποδῶν παιδεία» σύμφωνα με τα δεδομένα του κειμένου;

Μονάδες 10

B2. Ποια παιδεία θεωρεῖται κατὰ τον Αριστοτέλη ἀνάξια του ἐλεύθερου πολίτη, σύμφωνα με τα δεδομένα του κειμένου;

Μονάδες 10

- B3. «Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον ... ἄσκησιν αὐτῆς»:** Με βάση το απόσπασμα του πρωτότυπου κειμένου και το μεταφρασμένο κείμενο που ακολουθεί να εξηγήσετε γιατί ο Αριστοτέλης θεωρεί επιτακτική την ανάγκη να ρυθμίσει ο νομοθέτης τα της παιδείας της πόλεως.

Αριστοτέλους Πολιτικά Α2, 16

[...] Ο άνθρωπος, από την άλλη, γεννιέται εφοδιασμένος από τη φύση με όπλα για να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή, που όμως μπορεί να τα χρησιμοποιήσει εξ ολοκλήρου και για αντίθετους σκοπούς. Γι' αυτό ο δίκως αρετή άνθρωπος είναι από όλα τα όντα το πιο ανόσιο και το πιο άγριο, το χειρότερο από όλα στις ερωτικές απολαύσεις και στις απολαύσεις του φαγητού. Η δικαιοσύνη είναι στοιχείο συστατικό της πόλης· είναι αυτό που συγκρατεί την τάξη στην πολιτική κοινωνία.

Μονάδες 10

- B4. Ο Αριστοτέλης στο Λύκειο:** Ποιες οι συνθήκες υπό τις οποίες εργάστηκε εκεί και ποιο το έργο που παρήγαγε την περίοδο αυτή;

Μονάδες 10

- B5. Να γράψετε δυο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:**

λανθάνειν, μανθάνειν, εἵληφε, διαφέρονται, νομίζειν.

Μονάδες 10

**Γ. Αδίδακτο κείμενο
Ξενοφώντος Συμπόσιον 2.10**

Καὶ ὁ Ἀντισθένης, Πῶς οὖν, ἔφη, ὦ Σώκρατες, οὕτω γινώσκων οὐ καὶ σὺ παιδεύεις Ξανθίππην, ἀλλὰ χρῆ γυναικὶ τῶν οὐσῶν, οἶμαι δὲ καὶ τῶν γεγενημένων καὶ τῶν ἔσομένων, χαλεπωτάτη;

Ὅτι, ἔφη, ὁρῶ καὶ τοὺς ἵππικους βουλομένους γενέσθαι οὐ τοὺς εὐπειθεστάτους ἀλλὰ τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους κτωμένους. νομίζουσι γάρ, ἦν τοὺς τοιούτους δύνωνται κατέχειν, ῥαδίως τοῖς γε ἄλλοις ἵπποις χρῆσεσθαι. καὶ γὰρ δὴ βουλόμενος ἀνθρώποις χρῆσθαι καὶ ὁμιλεῖν ταύτην κέκτημαι, εὖ εἰδὼς ὅτι εἰ ταύτην ὑποίσω, ῥαδίως τοῖς γε ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις συνέσομαι.

ἵππικὸς = ικανός ιππέας

Γ1. Να μεταφράσετε στο τετράδιό σας το κείμενο.

Μονάδες 20

Γ2.α. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

ἔφη : το δεύτερο ενικό πρόσωπο προστακτικής ενεστώτα.

γιγνώσκων : το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής παρακειμένου στην ίδια φωνή.

ὄρῳ : το δεύτερο ενικό πρόσωπο παρατατικού στην ίδια φωνή.

νομίζουνσι : το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο οριστικής μέλλοντα στην ίδια φωνή.

κατέχειν : το τρίτο ενικό πρόσωπο υποτακτικής αορίστου β' στην ίδια φωνή.

Μονάδες 5

Γ2.β. Να γράψετε τους ζητούμενους τύπους για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου :

σὺ : τη δοτική πληθυντικού αριθμού του ίδιου προσώπου.

γυναικὶ : την κλητική ενικού αριθμού.

θυμοειδεῖς : την ονομαστική ενικού αριθμού του ουδετέρου γένους.

ἵππους : τη δοτική ενικού αριθμού.

ἅπασιν : τη γενική ενικού αριθμού του θηλυκού γένους.

Μονάδες 5

Γ3.α. Να προσδιορίσετε τη συντακτική θέση των παρακάτω λέξεων:

γυναικί, τῶν οὐσῶν, κτωμένους, χρῆσθαι, εὖ, ἅπασιν.

Μονάδες 6

Γ3.β. «Ὅτι, ἔφη, ὄρῳ ... συνέσομαι»: Να βρεθούν οι υποθετικοί λόγοι του αποσπάσματος και να αναγνωριστεί το είδος τους.

Μονάδες 4

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Α. Διδαγμένο κείμενο
Αριστοτέλους Πολιτικά Θ' 2.1-4

Μετάφραση

Είναι φανερό λοιπόν ότι πρέπει να θεσπίσουμε νόμους για την παιδεία και να ορίσουμε η παιδεία να προσφέρεται από την πόλη (να είναι ίδια για όλους)· δεν πρέπει να διαφύγουν την προσοχή μας ποιος θα πρέπει να είναι ο χαρακτήρας αυτής της παιδείας και πώς πρέπει να γίνεται. Γιατί σήμερα υπάρχουν διαφορετικές απόψεις ως προς το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Γιατί δεν έχουν όλοι την ίδια γνώμη για το τι πρέπει να μαθαίνουν οι νέοι ούτε σε σχέση με την αρετή ούτε σε σχέση με την άριστη ζωή ούτε είναι φανερό αν η παιδεία πρέπει να έχει στόχο της το νου ή τη διαμόρφωση ηθικού χαρακτήρα· αν ξεκινήσουμε από την εκπαίδευση που παρέχεται σήμερα, η έρευνά μας θα βρεθεί αντιμέτωπη με μεγάλη σύγχυση και καθόλου δε φαίνεται αν πρέπει να επιδιώκει (η παιδεία), αυτά που είναι χρήσιμα για τη ζωή ή αυτά που οδηγούν στην αρετή ή αυτά που απλώς προάγουν τη γνώση (γιατί όλες αυτές οι απόψεις έχουν βρει κάποιους υποστηρικτές)· και σε σχέση με αυτά που οδηγούν στην αρετή δεν υπάρχει καμία απολύτως συμφωνία (καταρχήν για την αρετή, δεν έχουν όλοι όσοι την τιμούν την ίδια ιδέα, ώστε είναι φυσικό να υποστηρίζουν διαφορετικές γνώμες και ως προς την άσκησή της).

Β.1. Στα πλαίσια της πολιτικής του φιλοσοφίας ο Αριστοτέλης έκρινε απαραίτητη και μια διερεύνηση στο χώρο της παιδείας, παράγοντα άμεσα συνυφασμένου με την πολιτική ζωή ευρύτερα.

Ως αφετηρία στη μελέτη του θέτει τους στόχους του εκπαιδευτικού συστήματος οι οποίοι αποτελούσαν αντικείμενο διχογνωμίας των ενασχολούμενων με αυτό. Έτσι λοιπόν κατά καιρούς διατυπώνονταν τα ερωτήματα κατά πόσο πρέπει οι νέοι – μαθητές να διδάσκονται τα χρήσιμα ως προς την καθημερινή ζωή (χρησιμοθηρικός χαρακτήρας της παιδείας) ή αυτά που στοχεύουν στην καλλιέργεια των ηθικών αρετών (ηθοπλαστικός χαρακτήρας) ή αυτά που προάγουν αποκλειστικά τη γνώση (γνωστικός χαρακτήρας). Η επίτευξη φυσικά των παραπάνω στόχων ανεξάρτητα από το διαφορετικό χαρακτήρα τους απέβλεπε στην κατάκτηση της αρετής, στη διαμόρφωση της τέλει ζωής.

Συνεχίζοντας τον προβληματισμό του ο φιλόσοφος αναφέρεται και στην παιδεία της εποχής τους τη λεγόμενη «ἐμποδών παιδεία». Επρόκειται για ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που περιλάμβανε: α) ανάγνωση και γραφή, β) γυμναστική, γ) μουσική και δ) (μερικές φορές) σχέδιο και ζωγραφική. (Ένας λόγος που δε γίνεται αναφορά στην αριθμητική είναι ίσως ότι στην Αθήνα αυτή διδάσκονται στο σπίτι και όχι στο σχολείο). Ως προς τα αντικείμενα (α) και (δ) ο Αριστοτέλης λέει ότι είναι χρήσιμα «πρός τόν βίον» για το (β) ότι συντελεί στην καλλιέργεια της ανδρείας και για τη μουσική ότι έχει τόσο χρησιμότητα για την ζωή, αλλά παράλληλα ασκεί και ηθική επίδραση στον άνθρωπο. Τέλος, αξιολογώντας την «ἐμποδών παιδεία» ως προς τη δυνατότητα ανταπόκρισης αυτής γίνεται αντιληπτή μια σύγχυση ως προς την επίτευξη των βασικών στόχων.

Η παραπάνω αδυναμία οφείλεται στην απουσία ενός κοινού εκπαιδευτικού συστήματος, και στην ύπαρξη μιας εξατομικευμένης παιδείας την οποία λάμβανε το άτομο, διαμορφώνοντας κατ' αυτό τον τρόπο μια μεμονωμένη προσωπικότητα η οποία συνέβαλε συχνά στην απόκλισή του από το σύνολο.

B.2.

Ο Αριστοτέλης εκφράζει μια επιλεκτική άποψη σχετικά με τα πρακτικά, τα «χρήσιμα» γνωστικά αντικείμενα: από όσα υπηρετούν κάποια πρακτική χρησιμότητα να διδάσκονται μόνο όσα είναι «αναγκαία», όσα είναι απολύτως απαραίτητα και θεωρεί ότι δεν είναι όλα τα χρήσιμα κατάλληλα για διδασκαλία.

Τα κριτήρια που θέτει ο Αριστοτέλης είναι: α) να ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους, και β) να μην υποβαθμίζουν την προσωπικότητα του εκπαιδευόμενου («όσα ποιήσει ... μή βάνανυσον»). Οι ασχολίες που ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους είναι αυτές με τις οποίες, όταν καταπιαστεί ο νέος, δε θα γίνει άξεστος και αγροίκος («βάνανυσος»). Όσον αφορά στον όρο «βάνανυσος» ο Αριστοτέλης δίνει το εξής περιεχόμενο: «Πρέπει να θεωρούμε βάνανυση ασχολία, βάνανυση τέχνη και βάνανυση μάθηση όποια κάνει το σώμα ή το πνεύμα των ελεύθερων ανθρώπων ακατάλληλος για τα έργα και την άσκηση της αρετής».

Η λέξη «βάνανυσος» χαρακτηρίζει τις κατασκευαστικές τέχνες και τις χειρωνακτικές εργασίες και είναι φορτισμένη με τις αρνητικές υποδηλώσεις της καταισχύνης και της περιφρόνησης. Οι βάνανυες τέχνες θεωρούνται ταυτόχρονα και «ανελεύθερες», επειδή ασκούνται από δούλους, άρα κρίνονταν ασυμβίβαστες, με την κοινωνική υπόσταση και το ήθος του ελεύθερου ανθρώπου.

B.3

Θεωρώντας ο Αριστοτέλης ότι είναι επιτακτική η ανάγκη να θεσπιστούν νόμοι για την παιδεία και να έχει αυτή δημόσιο χαρακτήρα, κρίνει απαραίτητη τη συμβολή του νομοθέτη, ώστε να ασχοληθεί με το θέμα της παιδείας των νέων. Ο φιλόσοφος πιστεύει ότι αν παραμεληθεί η παιδεία βλάπτεται το ίδιο το πολίτευμα, καθώς οι νέοι πρέπει να παίρνουν μόρφωση ταιριαστή με το πολίτευμα της πόλης τους.

Επομένως, με την παροχή της κατάλληλης παιδείας, ορισμένης από το νομοθέτη, ο νέος θα μπορέσει να αξιοποιήσει τα όπλα με τα οποία είναι προικισμένος - τη λογική, τη γλώσσα και τη συνείδηση -, υπηρετώντας με αυτό τον τρόπο την αρετή και τη φρόνηση. Έτσι θα αποφύγει τον ηθικό εκφυλισμό, καθώς ο χωρίς αρετή άνθρωπος είναι το πιο ανόσιο, το πιο ανίερο και άγριο ον, ικανό να παραδοθεί στις χειρότερες μορφές ακολασίας, όπως είναι οι ερωτικές απολαύσεις και η αδηφαγία.

Εν κατακλείδι η δικαιοσύνη μόνο μέσα στην πολιτική κοινότητα εδραιώνεται και καρποφορεί καθώς εγγυάται την εύρυθμη λειτουργία της πολιτικής κοινότητας και επιπλέον μόνο με τη δικαιοσύνη επιτυγχάνεται η τελείωση του ανθρώπου. Τα παραπάνω αποτελούν ένα πρόσθετο επιχείρημα υπέρ της ιδιότητας του ανθρώπου ως όντος πολιτικού και μια έμμεση, αλλά οριστική επιβεβαίωση της αρχαιοελληνικής πεποίθησης ότι «ηθική και πολιτική συνυπάρχουν, συνυφαίνονται και επηρεάζονται αμοιβαία».

B.4. Σχολικό βιβλίο σελ.: 145 – 147, «Στη Μακεδονία ο Αριστοτέλης ... τα Ηθικά Νικομάχεια».

B.5. λανθάνειν: λάθος, αλήθεια
 μανθάνειν: αμάθεια, μαθησιακός
 εἴληφε: λήψη, λαβή
 διαφέρονται: αναφορά, διένεξη
 νομίζουν: νόμισμα, έννομος

Γ. Αδίδακτο κείμενο, Ξενοφώντος Συμπόσιον 2.10.

Γ.1. Και ο Αντισθένης είπε, πώς λοιπόν, Σωκράτη, μολονότι γνωρίζεις έτσι (τα πράγματα) δεν εκπαιδεύεις και εσύ την Ξανθίππη, αλλά μεταχειρίζεσαι (μια) γυναίκα που είναι η πιο δύσκολη από αυτές που υπάρχουν, νομίζω όμως και από αυτές που υπήρξαν στο παρελθόν και από αυτές που θα υπάρξουν στο μέλλον;

Είπε, ότι βλέπω και αυτούς που θέλουν να γίνουν ικανοί ιππείς να μην αποκτούν τα πιο υπάκουα αλλά τα αχαλίνωτα άλογα. Διότι νομίζουν ότι, αν μπορούν να κατέχουν τέτοιου είδους (άλογα), εύκολα βέβαια θα χρησιμοποιήσουν και τα υπόλοιπα άλογα. Και εγώ τώρα θα επειδή θέλω να χρησιμοποιώ τους ανθρώπους και να συνομιλώ (με αυτούς) αυτήν έχω αποκτήσει, επειδή γνωρίζω καλά ότι αν αυτήν θα υπομένω, εύκολα βέβαια θα συναναστρέφομαι και όλους γενικά τους υπόλοιπους ανθρώπους.

Γ.2. α. φάθι
 ἐγνώκατε
 ἑώρας
 νομιοῦσι(ν)
 κατάσχη

β. ὑμῖν
 γύναι
 θυμοειδές
 ἵππῳ
 ἀπάσης

Γ.3. α. Γυναικί: Αντικείμενο σε δοτική του ρήματος χρῆ.
 τῶν οὐσῶν: Επιθετική μετοχή ως γενική διαιρετική από τον υπερθετικό βαθμό του επιθέτου χαλεπωτάτη.
 κτωμένους: κατηγορηματική μετοχή από το ρήμα αισθήσεως ὀρῶ και αναφέρεται στο αντικείμενο του ρήματος: τούς βουλομένους.
 χρῆσθαι: Αντικείμενο της μετοχής βουλόμενος τελικό απαρέφματο.

εὖ: επιρρηματικός προσδιορισμός τρόπου στο εἶδός.

ἅπασιν: ομοιόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός κατηγορηματικός προσδιορισμός στο ἄνθρώποις.

β. Υπόθεση: ἦν δύνωνται (υποτακτική).

Απόδοση: χρήσεσθαι (απαρέμφατο μέλλοντα)

Πρόκειται για εξαρτημένο υποθετικό λόγο από το νομίζουσι που δηλώνει το προσδοκώμενο.

Υπόθεση: εἰ ὑποίσω (οριστική).

Απόδοση: ὅτι συνέσομαι (οριστική)

Πρόκειται για εξαρτημένο υποθετικό λόγο από το εὖ εἶδός που δηλώνει το πραγματικό.

